

Seijst

Uitgave van het Zeister Historisch Genootschap

2017-II

Stinkens Orgelpijpenmakers

De 'mejonkvrouwen' Walkart

De Indische Buurt in Zeist

Anne de Vries (1904-1964)

Seijst

*Bulletin ter bevordering van de kennis
van de geschiedenis van Zeist*

ISSN 1383-2867

Verschijnt 4x per jaar.

Jaargang 47 nummer 2. Juni 2017.

Drukwerk: Drukkerij Gregorius, Utrecht.

REDACTIECOMMISSIE

H. Beudeker, E. de Jonge, D. van de Kamp, mw. Fl. de Vrijer en mw. M. Wagenaar, redacteuren en J.P. van 't Sant, hoofdredacteur.

VORMGEVING

M. Slappendel

REDACTIEADRES

Postadres: Postbus 342, 3700 AH Zeist

E-mail: info@zhg.nl

BIJDRAGEN AUTEURS

Informatie over het aanleveren van kopij:
www.zhg.nl

LEDENADMINISTRATIE

Aanmeldingen van nieuwe donateurs en adreswijzigingen kunnen schriftelijk worden gemeld via Postbus 342, 3700 AH Zeist. Het kan ook via het e-mailadres: info@zhg.nl.

IBAN: NL95 INGB 0003 8403 83

WEBSITE

www.zhg.nl

Legaat of lijfrenteschenking:
ANBI-beschikking
nummer 55 537

Stinkens Orgelpijpenmakers 31

We gaan verder met het verhaal over Stinkens' orgelpijpenmakerij. Dit tweede deel beschrijft het bedrijf na de Tweede Wereldoorlog.

'Mejonkvrouwen' Walkart 40

De dames Walkart hebben een grote betekenis gehad voor Zeist. Vaak wordt gedacht dat ze van adel waren, 'jonkvrouwen'. Maar klopt dat?

Indische Buurt 44

Een verhaal over de Indische Buurt en nog drie andere connecties van Zeist met Nederlands-Indië.

Zeister schrijvers 50

We starten een reeks korte verhalen over Zeister Schrijvers. Als eerste: Anne de Vries, de schrijver van, onder andere, *Bartje*.

Correctie. De heer W.J. van Grondelle wees de redactie op het volgende: *'Tot mijn verrassing herkende ik een van de kinderen op de foto op blz. 9 van Seijst 2017-I. Het meisje met een strik in het haar links op de foto is mijn zus Nies. Zij is geboren in 1951, dus de foto moet omstreeks 1955/56 zijn genomen (en niet eind jaren 40). In die tijd was de kleuterschool overigens gevestigd aan de Waterigeweg en niet (meer) aan de Koelaan.'*

Jacques Stinkens Orgelpijpenmakers

Ruim een eeuw ambachtelijke vervaardiging van orgelpijpen - Deel 2

Door Theo Elbertse
Eindredactie Elian de Jonge

Orgelpijpenfabrikant Stinkens - sinds 1914 gevestigd in Zeist - maakte voor de Tweede Wereldoorlog een gestage groei mee. In de oorlog stagneerde de productie. In dit tweede deel (voor deel 1 zie *Seijst* 2017-I) van het verhaal zien we het bedrijf opbloeien door grote ondernemingszin en internationale waardering en

belangstelling voor Stinkens' orgelpijpen. Dan leidt de ontkerkelijking tot minder vraag en besluit Stinkens zich ook te begeven op de markt van glas-in-loodramen. Maar nog steeds levert het bedrijf wereldwijd zijn orgelpijpen, tot in China aan toe.

Jacques jr. soldeert orgelpijpen in de afdeling 'Zink' (jaartal onbekend)

VOOR ALLE ILLUSTRATIES
IN DIT ARTIKEL GELDT ALS
BRON: COLLECTIE STINKENS
ORGELPIJPENMAKERIJ

NAOORLOGSE GROEI

De broers Pierre en Jacques Stinkens brachten de orgelpijpenmakerij na de Tweede Wereldoorlog tot grote bloei. Nederland was te klein om de afzet van de fabriek veilig te stellen. Stinkens zoekt ruimte voor commerciële groei over de grens. In 1948 verschaftte de 'Trustmaatschappij voor den handel van Nederland met het Buitenland N.V.'

Jacques Stinkens jr. de verlenging van het visum voor een zakenreis naar Duitsland. Om Düsseldorf te mogen bezoeken, betaalde Jacques bovendien tien pond aan de 'British Military Permit Officer on behalf of Foreign Office (German Section) in The Hague, Holland'.

Goede arbeidskrachten - zeker ervaren specialisten - werden schaarser. Het was zaak ze te binden. Per 25 april 1950 stond het College van

Rijksbemiddelaars Stinkens desgevraagd toe zijn meest vakbekwame werkmeesters G. Beisecker, F. van Kleef, J. Helsdingen, K. van Dijk en B. de Wit een (hoger) uurloon van f 1,22 uit te betalen. Ook zetten de gebroeders Stinkens na de oorlog als één van de eerste bedrijven een pensioenregeling op poten voor alle medewerkers. Jacques Stinkens jr. kocht op 1 september 1950 het woonhuis aan de Weeshuislaan nr.

George van den Berg (r) en Bertus de Wit (l) vouwen een gegoten plaat orgelmetaal rond een leest (jaartal onbekend).

2 voor f 15.000,-. De achtertuin daarvan sluit aan bij de werkplaatsen van de Antonlaan 8a. Na de verbouwing ging het echtpaar Stinkens-Mravik daar wonen. Jacques Stinkens vloog in 1951 voor het eerst (via IJsland) naar Amerika en ont-

moette daar veel potentiële klanten/orgelmakers. Ook Pierre ging diverse malen naar Amerika. Hij combineerde bezoeken aan klanten met bezoek aan zijn dochter Tineke en haar Amerikaanse echtgenoot. Vele bestellingen uit Amerika volgen. De

diverse Amerikaanse dankbetuigingen uit die tijd spreken over perfect gemaakte orgelpijpen. Een stroom aan orders uit Amerika komt los.

LABIAALPIJPEN EN TONGWERKEN¹

De broers verschilden van karakter. Pierre had soms moeite om zijn jongere broer Jacques, een vrijbouter, in het gareel te houden. In de jaren vijftig en zestig begon de werkdag regelmatig met twistgesprekken, soms met de werknemers als toehoorders. Werden er vóór de Tweede Wereldoorlog alleen labiaalpijpen vervaardigd, daarna ging Pierre zich ook toeleggen op het ontwikkelen, vervaardigen en intoneren van tongwerken. Hij gebruikte daarvoor het boek: 'L'art du facteur d'orgues' van Dom Bédos de Celles (1709-1779), een Benedictijner monnik die meester-orgelbouwer was. Pierre's enthousiasme en perfectionisme bij het intoneren van tongwerken hielden hem vaak tot 's avonds laat in de werkplaats. In 1954 krijgt Pierre Stinkens van de Académie des Sciences te Parijs een onderscheiding voor zijn werk ter bevordering van de orgelkunst.

In mei 1955 kreeg Stinkens de vergunning voor uitbreiding met een fabrieksruimte en kistenberging, gerealiseerd door de firma J. Lamoré te Zeist. In 1957 verhuisden Pierre Stinkens en zijn gezin naar de Platolaan nr. 61. Werknemer Hennie van Schaik en echtgenote trokken in Pierre's voormalige huis op de Antonlaan 8.

WERKTIJDUITBREIDING

Rond 1960 had de orgelpijpenmakerij zo'n 60 medewerkers. Toch lukte het niet alle orders op tijd gereed te krijgen. Iedere nieuwe kracht was welkom. Uit de *Zeister Courant* van 1961: 'Gevraagd: enige nette lieden. Leeftijd boven 65 jaar is geen bezwaar'. In 1954 stond de Arbeidswet van 1919 reeds toe dat de gehele week werd gewerkt inclusief zaterdagmorgen, vanaf 8.30 uur. Per 1960 mag de firma Stinkens medewerkers tewerkstellen van maandag tot en met donderdag van 7.00 uur tot 17.15 uur en vrijdags

van 7.00 uur tot 17.45 uur, met 1¼ uur schafttijd. Op zaterdagmorgen werd niet meer gewerkt. Dus 9 uur per dag, en in totaal 45½ uur per week. En opnieuw volgt uitbreiding. In 1960 pleegt Stinkens weer nieuwbouw aan de Antonlaan 8, uitgevoerd door bevriend aannemer Arie Eikelboom uit Zeist: extra fabrieksruimte in de vorm van een loods en een opslagruimte met overkapping van de open ruimte tussen bestaande gebouwen.

VERRE FAMILIE, TOSCAANS AVONTUUR

In het dorpje Poppi in Toscane (Italië) woonde en werkte een neef van de familie Stinkens, Seppel (officieel Giuseppe) Bencz genaamd. Deze neef had daar een kleine orgelpijpenmakerij met één medewerker.

De Hongaarse vader van deze Seppel Bencz, George, was begin 1900 op 'Wanderschaft' [red.: rondtrekken als handwerksgezel] vanuit Gorizia (Noord-Italië) naar Heythuysen gekomen om bij de orgelmaker Verschuieren het vak van orgelmaker te leren. Daar ontmoette hij destijds Josefien Stinkens (zuster van Jacques Hubertus). George trouwde met deze Josefien, waarna ze terugkeerden naar de ouderlijke 'Fabbrica per Organi' in Gorizia in Noord-Italië. In 1956 verhuisde zoon Seppel Bencz met zijn gezin (vrouw Rosa en zoon Giorgio) en zijn moeder Josefien Bencz-Stinkens naar Poppi in Toscane. Eind jaren vijftig zag Seppel Bencz weinig toekomst meer als orgelpijpenmaker in Poppi en maakte plannen om te emigreren en in Argentinië als leraar te

Werknemers buiten bij een 32' orgelpijp, bestemd voor de kathedraal in Mechelen/België (1958).

Directie en medewerkers van Stinkens (ca. 1962).

In de achterkamer van dit woonhuis Antonlaan 8, was het kantoor van Stinkens gevestigd. In 1992 werd dit monumentale pand afgebroken omdat de gemeente Zeist het begin van de Antonlaan wilde verbreden.

gaan werken. Maar toen kwam neef Jacques Stinkens jr. in februari 1961 in Poppi op bezoek. Hij stelde Bencz voor om in Italië orgelpijpen te gaan vervaardigen voor Stinkens. Op 13 november van datzelfde jaar start 'Ditta Jacques Stinkens Italia' met Giuseppe Bencz als bedrijfsleider. Bencz huurde een grotere werkplaats in Ponte a Poppi en in 1970 bedroeg het aantal werknemers al 35.

NIEUWE KRACHT UIT DE ORGELWERELD

Stinkens Orgelpijpenmakerij bestond 50 jaar in 1964, wat wordt gevierd met een reisje naar Kufstein in Oostenrijk. Tijdens een afsluitend diner in hotel Figi voor het gehele personeel en echtgenotes bood het personeel een borstbeeld aan van de oprichter. Begin januari 1969 begint Theo Elbertse, zoon van een orgelmaker, zijn loopbaan bij Stinkens. Hij krijgt zijn opleiding in het bedrijf zelf en in de Italiaanse vestiging in Toscane. Theo stamt uit een fa-

milie van katholieke orgelbouwers. Zijn grootvader J.J. Elbertse was ooit meesterknecht bij de bekende Utrechtse orgelbouwer Michaël Maarschalkerweerd (1838-1915). Hij startte in 1917 een eigen bedrijf, dat sinds 1926 gevestigd is in Soest. Daar worden nog steeds nieuwe orgels gemaakt. Theo Elbertse was bij de sollicitatie duidelijk over zijn ambities: hij wilde te zijner tijd directeur worden van Stinkens. Er waren al contacten tussen de bedrijven in Soest en Zeist.

Theo Elbertse: 'Toen mijn grootvader zijn eigen orgelmakerij in Soest had, liet Stinkens - dit speelde voor de oorlog - een bestelling orgelpijpen naar Soest brengen, door twee medewerkers te voet, met een handkar met twee wielen. "Het Hocht" bij Soesterberg was een zware hobbel om te nemen.'

Op zondagavond 31 mei 1970 ontdekte de echtgenote van werknemer Henny van Schaik, wonend aan de Antonlaan 8, rookontwikkeling in de verpakkingsafdeling. De brandweer rukte uit met drie bluseenheden. Gelukkig werd de enorme schade van f 100.000 gedekt door de verzekering. Drie jaar later overleed Pierre Stinkens, veel te vroeg, op 68-jarige leeftijd. De firma Stinkens was toen al op zoek naar een opvolger. Pierre's drie dochters waren niet in de gelegenheid om hun vader op te volgen en broer Jacques' huwelijk bleef kinderloos. Theo Elbertse werd mededirecteur van de in 1974 nieuw opgerichte Jacques Stinkens Orgelpijpenmakers B.V. Begin

1974 werd een feestje gewijd aan het 60-jarig bestaan.

DE TOEKOMST VERZEKERD

Jacques Stinkens jr. kreeg in 1981 in het Zeister Slot de koninklijke onderscheiding van Ridder in de Orde van Oranje Nassau uitgereikt, op initiatief van orgeldeskundige prof. dr. M.A. Vente (1915-1989). De tijden veranderden en Elbertse vond het tijd om eens diep na te denken over de toekomst. Ton Verschuur, partner van Ernst & Young, hielp bij het bepalen van een nieuwe richting, wat onder meer uitmondde in de oprichting van een stichting. In oktober 1991 werd officieel bekend gemaakt dat de Stichting Jacques Stinkens Orgelpijpenmakers was opgericht. Voor een symbolische f 1,- droeg Jacques Stinkens jr. zijn bedrijf aan deze Stichting over, met een ideëel doel: het verzekeren en bevorderen van het voortbestaan van de orgelpijpenmakerij, een en ander mede in het belang van de werknemers. Uit dankbaarheid ontving hij uit handen van Theo Elbertse een tinnen bord met inscripties. Een jaar later overleed Jacques Stinkens op 76-jarige leeftijd.

Voor verbreding van de Antonlaan werden in de periode 1991-1992 op last van de gemeente wat panden - inclusief nummer 8 - afgebroken, waardoor Stinkens zijn kantoorruimte verloor. Als alternatieve kantoorruimte plaatste de gemeente in 1992 een stalen portacabin. Dit leidde al snel tot een onhoudbare si-

tuatie; de werkruimte was te beperkt en de temperaturen met name in de zomer te hoog. Pas zes jaar later bood de gemeente een grotere kantoorunit aan.

HET DORP UIT

De overzichtsfoto uit mei 1993 toont de gebouwen van Stinkens Orgelpijpenmakerij in het centrum van Zeist, hoek Antonlaan / Weeshuislaan. In deze periode was Stinkens al jaren met de gemeente in gesprek over een nieuwe vestigingsplaats. In 2005 berichtte de *Nieuwsbode* dat 'Stinkens niet verhuist'. Want na 35 jaar zonder resultaat touwtrekken met de gemeente Zeist besluit Stinkens te blijven zitten waar hij zit. Dat besluit leidde in 2006 toch nog tot een uitnodiging van de gemeente voor een serieus gesprek over een mogelijke oplossing. De gemeente had immers een speciaal subsidiepotje voor 'Verplaatsing van bedrijven in Zeister Centrum'. De gemeente toonde tijdens het gesprek niet veel enthousiasme meer en bood geen oplossing. Achteraf bleek dat de totale gemeentelijke subsidiepot - vlak voor het gesprek - was vergeven aan een ander bedrijf. Directeur Elbertse besloot toen zelf maar alle registers open te trekken. Stinkens verhuisde met hulp van een projectontwikkelaar naar een royaal nieuw te bouwen pand op het kleinschalige bedrijventerrein 'Seyst' aan de Woudenbergseweg. Daar is het bedrijf sinds 2006 gevestigd.

ONTKERKELIJKING EN ECONOMISCHE CRISIS

In 2008 trad Jos van Dijk toe tot de directie. Tot dan toe bestond die uit Theo Elbertse en Rob Weber, die

sinds 1977 bij de firma werkzaam is, sinds 1996 als mededirecteur. Met zijn technische en organisatorische ervaring past Jos goed in de organisatie. Bijzonder was dat hij zich te-

De voormalige gebouwen van Stinkens orgelpijpenmakerij in het centrum van Zeist. In het voorste gebouw werden o.a. de voorraden opgeslagen. Daarachter de verpakings- en intonatieafdelingen voor labialen. Links van de overkapping de gebouwen van de voormalige Gereformeerde Oosterkerk (punddak; het ronde glas-in-loodvenster werd gereed van de sloop en gerestaureerd. Het siert nu het huidige pand van Stinkens). Daar waren de afdelingen 'Zink', 'Gietrij' en 'Tongwerken' gehuisvest. Daar weer achter (slecht zichtbaar) een werkplaats waar de kleinere pijpen gemaakt werden, de zgn. 'Tin'. Op het braakliggend gedeelte waar de werkkeet met het ronde dak staat, was vroeger o.a. het badhuis gevestigd. Ook zichtbaar is het woonhuis Weeshuislaan 2. (1993).

Pierre Stinkens intoneert tongwerken (jaartal onbekend).

Henk Berk (bedrijfsleider) en Gijsbertus van de Dolder gaan met de VUT (april 1989).

vens richtte op een nieuwe activiteit. Deze stap naar diversificatie heet Stinkens Glas-in-Lood. Het publiek kon het vervaardigen van ramen in glas in lood bewonderen tijdens de open dag, georganiseerd ter ere van Theo Elbertse's veertigjarig jubileum bij Stinkens, op 28 november 2009. De medewerkers toonden de verschillende facetten van het ambacht van orgelpijpen maken. Als klap op de vuurpijl kwam burgemeester Janssen op bezoek, om Theo Elbertse te benoemen tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

In juni 2010 begon de sloop van de voormalige Stinkens werkplaatsen aan de Antonlaan. Het woonhuis Weeshuislaan 2 volgde in september. Ten gevolge van de ontkerkelijking werden er inmiddels meer

kerken gesloopt dan gebouwd. Minder omzet dus. Bovendien had ook Stinkens vanaf 2009 last van de wereldwijde economische crisis en van de grote waardeinstijging van de euro tegenover de Amerikaanse dollar. Die beïnvloedde de export naar de VS negatief. De nieuwe activiteit, het restaureren en vervaardigen van glas-in-loodramen, kon die gevolgen helpen opvangen. Stinkens Glas-in-Lood B.V. werd opgericht na de eervolle opdracht om de ongeveer 230 m² glas-in-loodramen in de St.-Josephkerk te Zeist opnieuw te beloden en te restaureren.

HOFLEVERANCIER

Stinkens Orgelpijpenmakers bestond in 2014 liefst honderd jaar. Tijdens de open dag op 4 oktober

toonden alle twintig medewerkers hun vakmanschap aan de massaal toegestroomde bezoekers. Veel oud-medewerkers en familie brachten hun felicitaties over. Burgemeester Janssen reikte bij Koninklijke Beschikking de titel 'Hofleverancier' uit aan de huidige directie van Stinkens orgelpijpenmakers B.V., Jos van Dijk en Rob Weber. Stichtingsvoorzitter Theo Elbertse en kleindochter van de oprichter Anneke Winckers-Stinkens, onthulden het koninklijke gevelwapen.

Tot besluit nog even terug naar de oude grond: eind 2014 bleek dat de geplande veertien appartementen met 1.200 m² winkelruimte op het voormalige Stinkens-terrein in het centrum van Zeist niet werden verkocht. Het plan is niet van de baan, maar op aandringen van de Stichting Beter Zeist werd besloten er de komende jaren een stadstuin aan te leggen, met hulp van gemeente Zeist en de inzet van vrijwilligers.

'INTERNATIONAL SOCIETY OF ORGAN BUILDERS'

De oprichting in 1957 van de 'International Society of Organ builders', ofwel ISO, was het gezamenlijke initiatief van de Zaanse firma Flentrop, de firma Jacques Stinkens en orgelmaker Gerard de Graaf. ISO groeide uit tot een wereldwijde organisatie van orgelmakers die nog steeds om het jaar bij elkaar komen. Elk congres vindt plaats in een

ander land en wordt georganiseerd door een lokale orgelmaker. Pierre en Anneke, en Jacques en Ilonka Stinkens waren tot in de jaren tachtig vaste bezoekers. Directeuren van Stinkens bezoeken deze congressen nog steeds.

PROJECTEN VAN FORMAAT

Stinkens heeft in zijn geschiedenis orgelpijpen geleverd voor de meest prestigieuze kerken, concertzalen en orgels in de wereld. Hier noemen we enkele daarvan.

In 1958 maakte Stinkens voor het orgel van de kathedraal in Mechelen (België) 32' pijpen van zink (' = voet, ongeveer 30 cm; de maat waarmee de lengte van

orgelpijpen wordt aangegeven). Omdat de werkplaatsen te klein waren voor deze enorm grote pijpen van 10 meter lengte, moesten ze buiten de werkplaats gemaakt worden, terwijl het buiten soms vroom!

In het concertgebouw 'de Doelen' in Rotterdam werd in 1968 een nieuw orgel gebouwd. Het wordt een modern front met 'horizontale tongwerken' gemaakt volgens de maten van een orgel in Toledo, Spanje. Pierre Stinkens heeft al deze Spaanse tongwerken opgemeten en geïntoneerd.

In 1971 krijgt Stinkens de prestigieuze opdracht voor het maken van alle frontpijpen in 95% tin voor het orgel in het Sydney Opera House in Australië. De

grootste pijp heeft een diameter van 43,5 cm en een lengte van bijna 9,5 meter.

De Second Baptist Church in Houston, VS werd in 1987 gebouwd met 6.000 zitplaatsen voor de gelovigen, 500 plaatsen voor het koor en 50 plaatsen voor orkest. De firma Stinkens maakte voor het orgel 10.500 orgelpijpen, een ongeëvenaard groot aantal voor één orgel.

Voor het orgel van de Wooddale Church in Eden Prairie, Minnesota, VS maakte Stinkens in 1990 alle frontpijpen in gevamd koper. Speciale platen met lengtes tot 35 meter zacht koper werden in Osnabrück (Duitsland) gewalst.

Het ronde raam uit de voormalige Oosterkerk (1891) werd gered van de sloop en kreeg een mooie plek in het nieuwe pand aan de Woudenbergseweg 19^E1.

Restauratie van één der glas-in-loodramen voor de St.-Josephkerk te Zeist (2010).

Stinkens 100 jaar.
Van links naar rechts,
borstbeeld van
Jacques Stinkens sr.,
Theo Elbertse, Rob
Weber en Jos van Dijk
(2 januari 2014).

Alle medewerkers
voor het huidige pand
t.g.v. het 100-jarig
bestaan (2014).

In 1997 mocht Stinkens 46 unieke orgelpijpen uit 1631 restaureren, behorende tot het befaamde Milton Orgel in Tewkesbury Abbey in Engeland. Deze pijpen waren gemaakt van Engels tin en alle geciseleerd en voorzien van 23 karaats bladgoud.

Directeur Elbertse werd wel verplicht de pijpen eigenhandig op te halen in Tewkesbury met een afgesloten vrachtwagen, om ze na restauratie, op gelijke wijze te retourneren. Pim Roodbeen restaureerde de pijpen.

In 2004 krijgt Stinkens een grote order voor het nieuwe orgel in de basiliek van het bedevaartsoord Licheń bij het West-Poolse Poznan. Daar zou een nieuwe basiliek moeten verrijzen, groter dan de St.-Pieter in Rome. Het Vaticaan stak daar een stokje voor. Er kwam een kleinere basiliek

met 7.000 zitplaatsen en 13.000 staanplaatsen.

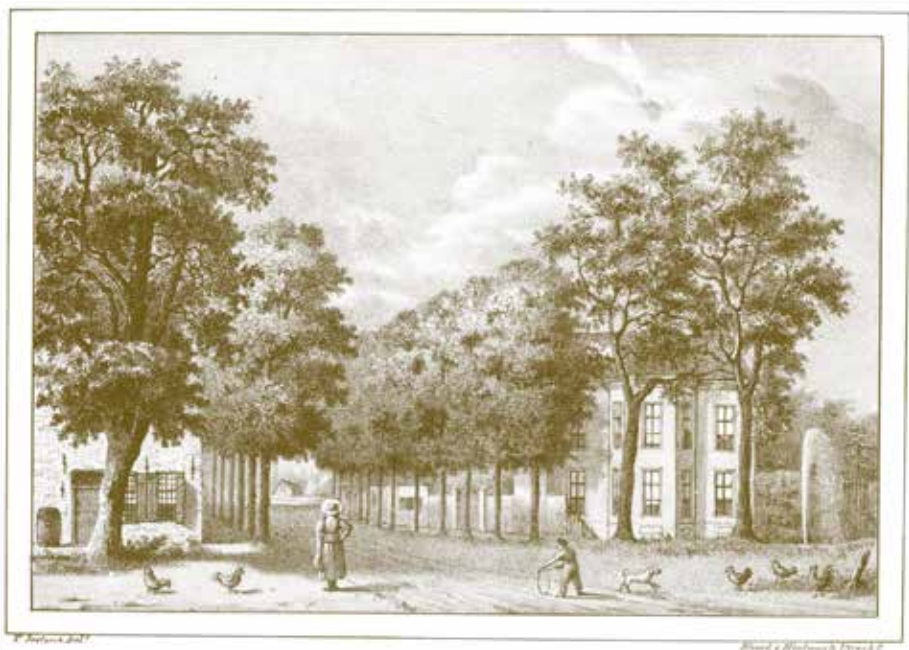
In totaal maakte Stinkens 219 frontpijpen voor deze imposante kerk. De totale frontbreedte van het orgel beslaat 30 meter. Bij de inwijding van de kerk vonden 20.000 mensen een plaats in de kerk, terwijl zich buiten nog eens 80.000 Mariaverereiders hadden verzameld.

In 2013 leverde Stinkens de pijpen voor een nieuw modern orgel in de concertzaal van het Cultural Art Center te Shenyang in Noord China. China is een nieuwe exportmarkt, waar nog meer grote concertzalen zullen verrijzen.

Noot

1. Wie geïnteresseerd is in de techniek van het maken van orgelpijpen vindt daarover informatie op <http://www.zhg.nl/9-artikelen/55-orgelpijpen>.

De 'mejonkvrouwen' Walkart

Door A.J.A. Labouchere

In 1824 kocht de rentenier Godfried Leonard Walkart een herenhuis aan Het Rond in Zeist. Hij en later zijn dochters kochten grond bij, tot dat een fraai geheel van ruim 5 ha werd verkregen, dat in 1904 aan de gemeente werd geschonken. Daar verrees het gemeentehuis (1908) en het Walkartpark.

Over het belang van deze schenking voor de stedenbouwkundige ontwikkeling van Zeist is al enige malen geschreven.

Over de familie, die deze ontwikkeling mogelijk heeft gemaakt, is veel minder bekend, hetgeen alleen al blijkt uit het feit dat aan de dochters

in allerlei publicaties over Zeist ten onrechte het predicaat 'jonkvrouw' wordt gegeven. Dat komt waarschijnlijk omdat de overlijdensadvertentie van Marianne Henriëtta Walkart wel heel merkwaardig is opgesteld. Daar staat in: 'Overleden te Amsterdam op den 2en Maart 1904 Mejonkvrouwe Walkart ...'.¹

Geen voornamen, geen leeftijd, geen familieleden, maar wel een adellijk predicaat bij een naam die niet tot de Nederlandse adel behoort. Deze pretentieuze annonce verbaasde de genealoog Louis Calkoen al, die er in de Wapenheraut van 1904 een stukje aan wijdde.

Het buiten van de familie Walkart (litho van Mourot, 1829).

COLLECTIE ZHG

Seijst
2017
II-39

Het buiten van de familie Walkart (jaartal onbekend).

COLLECTIE ZHG

Seijst
2017
II-40

DE FAMILIE WALKART²

De familie Walkart komt uit Brabant en voert als familiewapen: in goud een blauwe dwarsbalk, beladen met een gaande, aanziende leeuw van zilver en vergezeld van drie zwarte moriaanshoofden met zilveren hoofd-

wrong³.

Abraham Walkart trouwt in 1696 met Helena Christina Mollerus, dochter van de predikant Johan Mollerus en Janneke de Lobell.

Hun zoon Johan Christoffel is Nederlands-hervormd (Nh) predikant te Helmond van 1728 tot 1779 en

overlijdt daar 9 december 1784. Uit zijn huwelijk met Anna Maria Kumsius stamt onder andere een zoon Arnoldus Walkart, geboren te Helmond 14 februari 1748, Nh predikant, eerst te Aalburg en Heesbeen sedert 1771, dan te Eindhoven 1775-1816, overleden Dordrecht 18

februari 1830.

Hij trouwt te Rosmalen op 22 augustus 1779 met Johanna Maria Carp, die is geboren te Rosmalen op 3 september 1748 als dochter van de Duitse predikant te Rosmalen Heinrich Theodor Wilhelm Carp en zijn vrouw Suzanna Dederiks. Zij stamt uit een familie die vele generaties predikanten heeft voortgebracht en overleed te Woensel 15 september 1795.

Eén van hun kinderen is Godfried Leonard Walkart, gedoopt te Den Bosch 16 november 1784 en overleden te Amsterdam 27 maart 1856. Hij vestigt zich als koopman te Amsterdam en sluit een heel goed huwelijk..

Op 18 maart 1813 trouwt hij namelijk met Marianne Henriette Winter. Het huwelijk stelt Godfried in staat te gaan rentenieren (als zoon van een dominee zal hij zelf nauwelijks oververmogen hebben beschikt), en hij verhuist naar Herengracht 482, dat hij huurt. Ook koopt hij onroerend goed in Zeist. Wie is zij?

DE FAMILIE KOENEN

Een bekend genealoog uit het eind van de 19^e eeuw is mr. H.J. Koenen, redacteur van de Telegraaf. Hij heeft in de Wapenheraut van 1901 uitgebreid zijn familie beschreven. Mede daaraan ontleen we het volgende.

Jan Willem Koenen was een succesvol wolhandelaar te Amsterdam en bewoonde met zijn vrouw, Anna Barbara Elisabeth Stallman,

het huis Herengracht 580, dat hij in 1792 had gekocht. Het echtpaar had twee kinderen die de volwassen leeftijd bereikten. De zoon, Hendrik Jacob Koenen, was twee maal getrouwd. Zijn nakomelingen zijn ook vermeld in het Nederlands Patriciaat. Hij was een zeer welvend wolkoopman, handelend onder de firmanaam Bock en Koenen te Amsterdam. Hij volgde zijn vader op in het huis Herengracht 580, dat zijn nazaten uiteindelijk in 1909 hebben verkocht. Hij zat van 1842-1873 in de gemeenteraad van Amsterdam en van 1850-1874 in de Provinciale Staten van Noord-Holland. Hij behoorde tot de hoogstaangeslagenen in de belasting. Hij was ook lid van het Réveil⁴ en was een belangrijk man in Amsterdam.

Zijn enige zuster, Maria Aletta Koenen, werd 12 april 1761 te Gulik (Duitsland) gedoopt en overleed in het grote dubbele huis Herengracht 458 te Amsterdam, op 9 december 1820. Zij had dat huis gekocht in 1801. Kort na haar overlijden is het verkocht. Thans is het bekend als het huis Goudstikker.

Op 11 november 1782 trouwde zij te Amsterdam met Johann Wilhelm Winter, die op 26 juli 1751 te Nassau-Siegen (Duitsland) is geboren als zoon van de vorstelijk rentmeester Johann Ludwig Winter en zijn vrouw Anna Clara, achternaam onbekend. Evenals zijn schoonvader handelde hij in Spaanse wol. Woonde hij bij zijn huwelijk op de Achterburgwal, het echtpaar verhuisde naar de deftige Nieuwe Doelenstraat. Betrekkelijk jong stierf hij

Het buiten van de familie Walkart (ca. 1905).

COLLECTIE HET
UTRECHTS ARCHIEF

Het koetshuis met stal en koetsiershuis tegenover het buiten van de familie Walkart met daartussen de Tweede Dorpsstraat (ca. 1905).

COLLECTIE HET
UTRECHTS ARCHIEF

aan een slepende ziekte te Amsterdam op 19 maart 1796. Zijn weduwe verhuisde al gauw naar het grote dubbele huis op de Herengracht 482, met een stal en kantoor daarachter op de Keizersgracht. Hun enige zoon overleed jong, hun drie dochters zijn:

1. Anna Aletta Winter (1784-1811).
2. Elisabeth Charlotte Winter (1786-1809).
3. Marianna Henrietta Winter.

De jongste dochter is geboren te Amsterdam 28 oktober 1794 en daar overleden op 1 april 1856. Op 18 augustus 1813 trouwde zij er met Godfried Leonard Walkart, die door het vermogen van zijn vrouw ineens ruim kon leven. Toch werd de familie in Amsterdam niet gerekend tot

de haute-volée: hij komt niet voor tussen de hoogstaangeslagenen in 's Rijks directe belastingen evenmin is hij lid van de sociëteit het Casino⁵.

Het echtpaar Walkart-Winter had vijf dochters:

1. Johanna Maria Walkart, geboren te Amsterdam 12 juni 1814, overleden aldaar 26 september 1892 aan een geestesziekte. Zij trouwde te Zeist 10 augustus 1848 met prof. jhr. mr. Jeronimo de Bosch Kemper, geboren te Amsterdam 23 maart 1808 als zoon van prof. jhr. mr. Jan Melchior Kemper en Christina de Vries. Hij was hoogleraar te Amsterdam, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, van de Provinciale Staten van Noord-Holland en van de gemeenteraad van Amsterdam.

Hij overleed te Amsterdam 20 oktober 1867. Uit zijn eerste huwelijk met Maria Aletta Hulshoff had hij diverse kinderen, zijn tweede huwelijk bleef kinderloos. Zij koopt in 1852 het huis Herengracht 573 en laat het verbouwen.

2. Maria Aletta Elisabeth Walkart, geboren te Amsterdam 26 maart 1816, overleden aldaar 19 maart 1817.
3. Maria Aletta Wilhelmina Walkart, geboren te Amsterdam 15 december 1817, overleden in de kuurbadplaats Oeynhausen (Duitsland) 12 juni 1864.
4. Hendrika Susanna Petronella Johanna Walkart, geboren te Amsterdam 31 oktober 1819, overleden te Zeist 6 augustus 1901
5. Marianne Henrietta Walkart, geboren Amsterdam 9 augustus 1824, overleden aldaar 2 maart 1904. Zij woonde geruime tijd met haar ongetrouwde zusters in Zeist in de villa op Het Rond, die hun vader, aanvankelijk als zomerverblijf, had gekocht.

Met hen stierf de familie Walkart uit.

Literatuur

V.A.M. van den Burg, C.E.G. ten Houte de Lange, *De hoogstaangeslagenen in 's Rijks directe belastingen 1848-1917, de verkiesbaren voor de Eerste Kamer der Staten Generaal*, (Zeist/Rot-

terdam 2004).

L. Calkoen, 'Geslacht Walkart', *Wapenheraut* (1904), pp. 209-210.

R.P.M. Rhoen, 'Een buitenplaats aan het Rond', *Seijst* (1995), pp. 77-108.

De Nederlandse Leeuw (1901), kolom 163.

Nederlands Adelsboek, (1996-1997), p. 325 en (1999), p. 416.

Nederlands Patriciaat, 1 (1910), p. 242 en 17 (1927), p. 98.

Wapenheraut, (1901), pp. 228-230.

Noten

1. R.P.M. Rhoen heeft de redactie er op gewezen dat het niet gebruikelijk was in de 19^e eeuw om ongetrouwde vrouwen van hogere stand met 'mejonkvrouw' aan te duiden. Hij geeft daar negen voorbeelden van.
2. Er is een uitgebreide, geannoteerde kwartiersstaat van de dames Walkart beschikbaar, evenals meer gegevens over de twee oudste dochters Winters. U kunt die gegevens opvragen bij de redactie via info@zhg.nl.
3. *Wapenheraut* (1901), blz 229. In C.E.G. ten Houte de Lange, *Repertorium Familiewapens van bekende Nederlandse Geslachten*, (Den Haag/Rotterdam 2001) komt het wapen niet voor.
4. Het Réveil (1815-1865) was een internationale opleving van het gereformeerde denken en handelen in een deel van Europa. In Nederland was Willem Bil-

**Marianne Henriëtte
Walkart (1824-1904).**

COLLECTIE ZHG

derdijk (1756-1831, dichter) de 'vader' van het Réveil. (<https://nl.wikipedia.org/wiki/R%C3%A9veil>).

5. De sociëteit Casino (1816-1934) in Amsterdam was veruit de slijkste sociëteit in Amsterdam waar veel adellijke namen in

het ledenbestand voorkwamen. (<http://www.theobakker.net/pdf/casino.pdf>).

De Indische Buurt in Zeist¹

Door Jan Peter van 't Sant en Hans Molenaar

Kaart uit het Uitbreidingsplan van 1937.

COLLECTIE
GEMEENTEARCHIEF ZEIST

Zeist heeft geen speciale relatie met het toenmalige Nederlands-Indië of onze (voormalige) gebieden in de Caraïben. Toch is er een Indische Buurt gekomen in de jaren veertig van de vorige eeuw. De straten zijn vernoemd naar belangrijke eilanden in Indonesië, zij het met de namen die gebruikt werden in Nederlands-Indië, zoals onze kolonie toen genoemd werd. Het was gebruikelijk in de grotere plaatsen om zo'n 'Indische Buurt' te hebben, net als bv. een 'Transvaalwijk' of een 'Bloemenkwartier'.

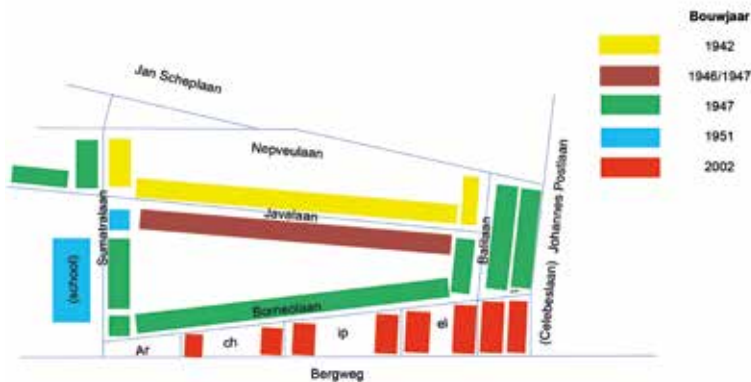
Hoewel we weinig band hebben en

hadden met 'de Oost' en 'de West' zijn er wel vier connecties aan te wijzen. In Zeist woonde I.D. Fransen van de Putte, planter in Nederlands-Indië en later Minister van Koloniën. Er is een straat naar hem vernoemd. Dan was er Spathodea, een verzorgingshuis, speciaal opgezet voor de mensen die in 1951 werden gerepatriëerd uit Indonesië. In het Walkartpark staat het zogenaamde 'Indië-gedenkteken'. Ten slotte heeft de Evangelische Broedergemeente een intense band met Suriname, door zendingswerk daar. Een verdwenen paadje, parallel aan de Waterigeweg, werd vroeger de

Seufzerallee genoemd, ter herinnering aan de 'Seufzen', de zuchten die 'de uitreizende jonge zendelingen [slaakten bij het] afscheid van hun bruid', zoals Leo Visser in zijn Straatnamenboek zegt.

DE ONTSTAANSGESCHIEDENIS VAN DE INDISCHE BUURT

In 1937 verscheen het Uitbreidingsplan voor de gemeente Zeist. Men ging toen uit van 64.000 inwoners in 1980 (achteraf bijna correct voorspeld). Uitbreidingen werden voorzien in gebieden grenzend aan de bestaande wijken in de gemeente.

Zo zou er voldoende ruimte blijven voor groen. Eén van de gebieden die werden bestemd voor woningbouw zou later de Indische Buurt worden in de al vroeger deels bebouwde wijk Dijnseburg. De Buurt zou komen tussen de Nepveulaan en de spoorlijn van de Nederlandse Centraal-Spoorweg-Maatschappij langs de Bergweg, op de plek waar volgens een zogenaamde Kraalkaart uit 1925 de 'Oude schietbaan' en 2 voetbalvelden lagen. Later is er alleen een kaal en zanderig terrein te zien op een luchtfoto uit 1934.

In de Tweede Wereldoorlog heeft er afweergeschut gestaan op het nog onbebouwde gedeelte van de Indische Buurt.² Ten gevolge van de oorlog ontstond er een grote woningnood, ook in Zeist. Daarom werden vooral rechte woningblokken met sociale woningbouw verwezenlijkt, direct na de oorlog, ook in deze nieuwe buurt.

De eerste huizen werden in 1942 gerealiseerd. Het gros van de huizen werd pas na de oorlog gebouwd. De straatnaamgeving begon in 1941

met de Bali-, Java- en Sumatralaan. In 1947 werd de naam van de Borneo- en de Celebeslaan vastgesteld. De laatstgenoemde liep parallel aan de Balilaan en liep van de Bergweg tot de Nepveulaan, in het verlengde van de latere Johannes Postlaan. De naam verviel in 1967 vanwege 'onoverzichtelijke straatnaamsaanduiding'³. Deze weg werd toen ook Johannes Postlaan genoemd.

In 2002 kwam er nog op een deel van het tracé van de voormalige spoorbaan de 'Archipel', één van de benamingen voor Nederlands-Indië.

STATISTISCHE GEGEVENS VAN DE INDISCHE BUURT

De Indische Buurt bestrijkt een gebied van ongeveer 6 ha. In de Buurt liggen 175 woningen, waarvan 21 koopwoningen. Van de beginjaren van de Buurt zijn geen sociaalgeografische gegevens bekend. In april 2015 woonden er 385 personen, 52,5% vrouwen en 47,5% mannen, met een gemiddelde woningbezetting van 2,2. In de Buurt liggen als

bijzondere bebouwing een montessoribasisschool, het gebouw van de speeltuinvereniging 'Kindervreugd' en er is een steakhouse. Verder zijn er geen winkels meer.

Volgens de legenda van de kaart van de woningwetwoningen van 1950 waren er toen 141 arbeiderswoningen en 4 winkelhuizen (Sumatralaan 2, 4, 26 en 28). Uit de gegevens van de gemeente Zeist blijken er nog 3 panden als winkelwoningen in gebruik te zijn geweest: Javalaan 63, 65 en 85, hoewel ze dus oorspronkelijk als woning waren bedoeld. Uit onderzoek in oude adresboeken van Zeist blijken er in de Buurt de middenstanders uit de tabel bij dit artikel gevestigd te zijn geweest.

DE RENOVATIE VAN 2012/2013

De eigenaar van de huurwoningen in de Indische Buurt, woningbouwvereniging De Combinatie (sinds 1 januari 2017 samengegaan met de Seyster Veste in Woongood Zeist), heeft in de periode 2012-2013 van de 135 woningen in haar bezit er

Uitsnede uit een kaart van Kraal (1925).

COLLECTIE ZHG

Bouwperiodes Indische Buurt.

GEGEVENS BOUWLOKET
GEMEENTE ZEIST

Javalaan, rechts oudste woningen van de wijk (ca. 1950).

COLLECTIE
GEMEENTEARCHIEF ZEIST

106 gerenoveerd (tot energielabel B); aan de overige is onderhoud gepleegd. Van de gerenoveerde panden zijn er een zevental verkocht.

De renovatie omvatte onder andere dak-, gevel- en vloerisolatie en HR++-beglazing, vervanging van de kap (incl. dakpannen en schoorstenen). Afhankelijk van de staat van de woningen zijn keukens, badkamer en toilet aangepakt.

De renovaties zijn grotendeels uitgevoerd in bewoonde staat.

In de oorspronkelijke plannen was sloop en nieuwbouw van panden

in een blok tussen Nepveulaan/Johannes Postlaan/Borneolaan/Balilaan voorzien als wel de bouw van zorgappartementen aan de Javalaan/Sumatralaan, naast renovatie van de andere huurwoningen. Uiteindelijk bleek er te weinig draagvlak voor dit plan.

RELATIE VAN ZEIST MET NEDERLANDS-INDIË

Zeist heeft, zoals gezegd, niet echt een speciale band met Nederlands-Indië. In de jaren dertig van de vorige eeuw begon er –ook in

Zeist- instroom van gezinnen uit Nederlands-Indië.⁴ Zij zorgden voor druk op de woningmarkt.

In 1951 ontstond een tweede stroom, namelijk van gerepatrieerden ten gevolge van de onafhankelijkheid van Indonesië. Er werd, speciaal voor de bejaarden onder hen, in 1957 een protestants verzorgingshuis in Zeist gebouwd aan de Oranje Nassaulaan. Het huis werd Spathodea genoemd (naar een Afrikaanse fraai roodbloeiende boom die ook in Indonesië voorkomt)⁵. In 1958 bracht koningin Juliana er

Adres	Naam	Activiteit	Jaartal*
Javalaan 63	Meyers	Melkhandel	1944 (advertentie ZeisterCourant)
	J.A.G. Meijers	Melkslijter	1950, 1952
	C.G. Edelman	Zuivelhandel	1974
Javalaan 65	H. Treels	Drogist	1952
	G.J. Wernert	Drogist	1963
	W.F. Wernert	Drogist (Drogisterij 'Java')	1974
Javalaan 85	H. de Jong	Bakkerijfiliaal	1952, 1963
Sumatralaan 2	G. van Barneveld	Groentenhandelaar	1950, 1952
	G. Van Barneveld	Groentehandel	1963
	G. Van Barneveld	Aardappelen-, groente-, fruithandel	1974
Sumatralaan 4	G. ten Have	Kruidenier	1950, 1952
	Ten Have	Zelfbediening	1963
	Reede	Snackbar	1974
Sumatralaan 26	G.J. de Kruijf	Rijwielmonteur	1950, 1952**
	G.J. de Kruijf	Rijwielhersteller	1963
Sumatralaan 28	A. van der Hoek	?	1950, 1952
	J.W. Frowijn	Banketbakker	1963
	Schat	Bakkerijfiliaal	1964 (foto Gemeente-archief Zeist)
	Schat	Bakkerijfiliaal	1974

* Jaartal van het betreffende adresboek van Zeist, tenzij anders vermeld. Alleen van de genoemde jaartallen zijn adresboeken beschikbaar, van de tussenliggende en latere jaren niet.

** Adres foutief gegeven als Sumatralaan 2b.

een onofficieel bezoek. Ten gevolge van onderbezetting moest het huis uiteindelijk sluiten en gingen de laatste bewoners in 1984-1985 naar de Amandelhof. Spathodea werd in 1987 herbouwd en is nu een woonzorgcentrum.

In 2002 werd een monument ge-

plaatst in het Walkartpark ter herinnering aan de Zeistenaren die in de jaren 1945-1950 zijn omgekomen in het toenmalige Nederlands-Indië. Er zouden plannen zijn geweest het monument in de Indische Buurt te plaatsen.²

Er zijn in Zeist, op één na, geen stra-

ten vernoemd naar mensen met een duidelijke band met Nederlands-Indië. Die ene straat is de Fransen van de Puttelaan, in 1921 genoemd naar Isaïc Dignus Fransen van de Putte (1822-1902).

Na een tijd gevaren te hebben als stuurman op Nederlands-Indië vestigde hij zich in 1849 op Java, waar

Balilaan (ca. 1950)

COLLECTIE
GEMEENTEARCHIEF ZEIST

hij suiker- en tabaksondernemingen stichtte. Daar toonde hij al belangstelling voor politiek. In 1859 kwam hij vermogend terug naar Nederland.

Van 1862-1880 was hij lid van de Tweede Kamer. In deze periode werd hij tweemaal Minister van Koloniën (1863-1866 en 1872-1873). Tweemaal⁶ vormde hij (mede) een kabinet in die periode. Daarna was hij van 1880 tot zijn dood in 1902 lid van de Eerste Kamer.

In 1880 werd hij eigenaar van de Zeister buitenplaats Schaerweijde. Hij kocht veel grond in Zeist. Deze gronden vormden de zogenaamde

Schaerweijder Bosschen. Na zijn dood vormde de familie hieruit de N.V. Schaerweyder Bosch- en Villapark, de basis voor de latere villawijk Lyceumkwartier.

Bronnen

Archief van het Zeister Historisch Genootschap.

Archief van de Gemeente Zeist.

Seijst, blad van het Zeister Historisch Genootschap.

Tekstbank van het Geheugen van Zeist, www.geheugenvanzeist.nl.

Literatuur

- * C. Baan, *De grond van mijn hart*, (Zeist 2006).
- * R. Blijdenstein, *Zeist, Groei en Bouw. Geschiedenis, bouwstijlen en woonhuistypen*, 3e dr. (Zeist 1984).
- * V.A.M. van der Burg, c.s., *Markante Zeistenaren*, (Zeist 1991).
- * Het 4-5 Mei Comité Zeist, *Monumenten en herdenken in Zeist mei 2005*, (Zeist 2005).
- * M. IJsselstijn, c.s., *Zeist. Geschiedenis en Architectuur*, (Zeist/Utrecht 2012).
- * D. van der Meulen, *Koning*

Willem III 1817-1890, (Amsterdam 2013).

- * L. Visser, *De straatnamen van Zeist. Ook straatnamen zijn monumenten*, (Zeist 1978).
- * L. Visser, *Nieuw Zeist 1988-2003. Aanvulling op "De straatnamen van Zeist"* 1988, (Zeist 2004).

Noten

1. Dit artikel is een bewerking van een artikel, te publiceren in een boek over Indische Buurten in Nederland. Zie hiervoor www.indischebuurten.nl.
2. Mededeling van de heer C. Carrière.
3. Raadsvoorstel 1967 nr. 67 (26 april 1967) in *Gemeentebld van Zeist. Voorstellen 1967*.
4. Op het internaat van het Christelijk Lyceum zaten leerlingen uit Nederlands-Indië. (Mededeling V.A.M. van der Burg)
5. K. Scharren, 'Zeist onder de slopershamer' in *Seijst* (1987), nr.2, p.44.
6. In 1866 vormde hij het Kabinet Fransen van de Putte, dat echter heel snel door Thorbecke ten val werd gebracht. In 1872 was hij medeformateur van het Kabinet De Vries-Fransen van de Putte.

Ijspret op het schoolplein van de Montessorischool voor openbaar basis onderwijs, Sumatralaan 1 (1969).

COLLECTIE
GEMEENTEARCHIEF ZEIST

Isaac Dignus Fransen van de Putte (1822-1902).

COLLECTIE ZHG

Zeister schrijvers

In 2005 vatten het Gemeentearchief Zeist (GAZ), de Openbare Bibliotheek (nu Idea) en het Zeister Historisch Genootschap (ZHG) het plan op om een literaire wandeling door Zeist te organiseren. Als basis voor die wandeling zijn uit een lijst met ongeveer 70 personen een aantal landelijk bekende schrijvers geselecteerd. Later is die lijst teruggebracht tot 12 en uiteindelijk zijn er van 8 Zeister schrijvers korte verhalen gemaakt. De literaire wandeling is nooit van de grond gekomen, hoewel de bibliotheek in

1992 nog een korte literaire wandeling door het centrum van Zeist heeft georganiseerd, maar daar is het bij gebleven. In dit nummer van Seijst en in volgende nummers (met uitzondering van het derde nummer elk jaar) kunt u een kort verhaal van een (overleden) schrijver lezen. De eerste schrijver is Anne de Vries. NB Het GAZ bezit 319 boeken van Zeisterse schrijvers, waaronder 13 van Anne de Vries. Zie ook www.geheugenvanzeist.nl.

Anne de Vries
(ca. 1955).

FOTO HANS ROEST, LITERA-
TUURMUSEUM DEN HAAG

Anne de Vries (1904-1964) - Schrijver en ereburger van Assen -

Door Flora de Vrijer

Anne de Vries, zoon van Hendrik de Vries en Anna Mast, werd op 22 mei 1904, de verjaardag van zijn moeder, geboren in Assen. Het gezin telde verder zeven dochters. Hij bracht

zijn jeugd door op een boerderij die eenzaam lag in Kloosterveen, een buurtschap van de gemeente Assen. Op twaalfjarige leeftijd besteedt zijn vader hem uit als knechtje bij een tuinder, maar daar aardt hij niet.

Vervolgens (1917) wordt hij letterzettermaatje op de drukkerij van de Drentse en Asser Courant. Hij wordt ziek van de loodlucht en probeert het vervolgens opnieuw bij de tuinder. Na ingrijpen van de hoofd-

onderwijzer van zijn vroegere school gaat Anne naar de Normaalschool (nu: Pedagogische Academie) en na vier jaar staat hij als negentienjarige voor de klas in Tweede Exloërmond, daarna bij het Christelijk Blindeninstituut Bartiméus te Zeist en Groot Emaus (christelijke instelling voor kinderen met verstandelijke beperking) te Ermelo. Daarna was het alleen Bartiméus in Zeist, waar de latere dominee en dichter Jan Wit (1914-1980) een van zijn leerlingen was. Vanaf 1936 wijdt hij zich geheel aan het schrijven.

Tijdens zijn studie op de Normaal-school verzamelde hij 'berichten' voor de Asser Courant, waarvoor hij 50 cent per stuk kreeg (in die tijd kreeg hij 35 cent zakgeld per week). Hij begon als schrijver met een kerstverhaal voor die krant en dat bracht een rijksdaalder (*f* 2,50) op. Via korte verhalen voor de krant volgde in 1930 zijn eerste kinderboek: *Evert in turfland* (2 delen). Na diverse kinderboeken verscheen in 1935 zijn boek *Bartje*, in 1940 komt het vervolg *Bartje zoekt het geluk*. *Bartje* zal zijn beroemdste boek worden. Het is in 20 talen vertaald en in 1972 wordt het verfilmd tot een televisieserie. Een standbeeld van Bartje staat in Assen. De schrijver zegt zelf van dit boek dat het 'geen autobiografie van zijn jeugd is, maar alleen de gevoelens van zijn jeugd en het resultaat van studie en ervaring als onderwijzer is'. Zelf vindt hij *Hilde*, dat in 1938 verschijnt zijn meest 'Drentse' en beste boek. Tijdens de Tweede Wereldoorlog dankte hij, na

het voorthelpen van Amerikaanse vliegeniers, zijn leven aan een Duitse officier die in zijn landstaal *Hilde* had gelezen.

Na de oorlog schreef Anne de Vries een reeks boeken voor kinderen en volwassenen over de oorlog. Voor zijn boek *De levensroman van Johannes Post* (een Drentse verzetsstrijder), dat verscheen in 1948, had hij nog te weinig afstand van de oorlog kunnen nemen. Toen verschenen ook de jeugdboeken *Reis door de nacht* (vier delen).

Zijn eigenlijke terrein was het kinderboek; daar vond hij de grootste voldoening in. Naast de vele kinderen jeugdboeken (in totaal meer dan 50 titels, onder andere de tiendelige serie *Jaap en Gerdientje* (1938-1952)) en romans, novellen en verhalen (meer dan 40 titels) heeft hij een groot aantal Bijbelse vertellingen geschreven, waarvan het *Kleutervertelboek voor de Bijbelse geschiedenis* (1948 en met herdrukken en vernieuwde uitgaven tot 1999) wel het bekendste is. Het is ook in vele talen vertaald, alleen al in Duitsland waren er tot 1990 anderhalf miljoen exemplaren verkocht.

Verder heeft hij diverse leesmethoden voor het lager onderwijs geschreven. In 1952 kreeg hij van de Surinaamse regering de opdracht een reeks boekjes te schrijven voor het leesonderwijs op de scholen in Suriname. Hij riep daarvoor de hulp in van onderwijzers uit dat land die hem stof moesten verschaffen omdat hij ervan overtuigd was dat deze boekjes vooral de sfeer van land en

volk nodig hadden. Anne de Vries heeft daarvoor ook heel Suriname bereisd, met indianen gejaagd en met marrons gevestigd en dat heeft later o.a. tot de jeugdboeken: *Kinderen van het oerwoud* (Panokko-omnibus, 1955-1957) geleid.

Anne de Vries heeft ook onder pseudoniemen (o.a. A. Nassau, Daan Deken), gepubliceerd. Deze namen werden gebruikt voor boekjes die bestemd waren voor de openbare scholen (vroeger was dat namelijk niet te combineren met het schrijven voor christelijke scholen). Veel kinderen leerden de verkeersregels uit zijn methode: *Eerbied voor het leven* (1956-1957). Deze methode die hij samen met A. Koppejan geschreven heeft, bestaat uit zes deeltjes en vijf werkboekjes.

Anne de Vries was medeoprichter van de Zeister Literaire Kring, beschermheer van de Gereformeerde Culturele Club Zeist en voorzitter van de vakgroep letteren van de Bond van Christelijke Kunstenaars. In Nederland zijn er diverse scholen naar hem vernoemd, o.a. in Zeist in de wijk Vollenhove in 1971. Deze school bestaat als zodanig niet meer, hij is opgegaan in de Christelijke Basisscholen Zeist.

Dat zijn laatste boek: *Kinderen in de Bijbel* moest zijn was tekenend voor zijn gehele oeuvre. Op zondag geboren en op zondag gestorven: Anne de Vries was een zondagskind en zo noemde hij zichzelf ook. Als mens en kunstenaar putte hij kracht uit het christelijke geloof.

**Straatnaambordje.
De weg verbindt de
Dwarsweg met de
Jacob van Lennep-
laan.**

FOTO FLORA DE VRIJER

**Boulevard 16 in Zeist
waar De Vries van
1949-1952 en van 1953
tot zijn dood in 1964
woonde (2017).**

FOTO FLORA DE VRIJER

Archivalia

- ◇ Gemeentearchief Zeist
- ◇ Bevolkingsregister van de gemeente Zeist
- ◇
- ◇ Gehuwd op 7 augustus 1930 met Alida Gerdina van Wermerskerken. Uit dit huwelijk zijn vijf kinderen geboren, drie dochters en twee zonen.
- ◇ 1^e vestiging te Zeist op 22 april 1926; adressen (1) Driestlaan 56, gewijzigd in 1928 in Hortensialaan, (2) Kritzingerlaan 45, (3) Molenweg 16, (4) Julianalaan 62 en (5) Tussen de Dennen 7. Vertrokken op 23 mei 1936.
- ◇ 2^e vestiging te Zeist op 10 september 1949; adres Boulevard 16. Vertrokken op 20 maart 1952.
- ◇ 3^e vestiging te Zeist op 31 maart 1953; adres Boulevard 16.

Personalia

- Geboren op 22 mei 1904 te Assen, overleden op 29 november 1964 te Zeist.

Literatuur

- * *Nieuwe Zeister Courant*, 30 november 1964.
- * *Zeister Nieuwsbode*, 7 december 1964.
- * P.J. Risseeuw, 'Anne de Vries', *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde* (Leiden 1965), pp. 121-127.
- * W. van Toorn (red.), *Querido's*

letterkundige reisgids van Nederland, (Amsterdam 1982).

* *Utrechts Nieuwsblad*, 17 maart 1990.

* *Boekenpost*, 3 nr. 14 (1994).

Uit de collectie

Een 'nieuwe' Zeister litho uit 1829 ontdekt

Door JanHein Heimel

Sommige van de 44 litho's van Mourot en Lutgers van Zeister buitenplaatsen¹ zijn in veel uitgaven over de geschiedenis van Zeist afgebeeld. Het Zeister Historisch Genootschap (ZHG) dacht van alle Zeister prenten minstens

één exemplaar te bezitten. Onlangs werd ontdekt dat er van de litho van de Zeister villa Veelzigt twee uitvoeringen bestaan (zie de beide afbeeldingen). Voor de liefhebbers van deze prenten is dit groot nieuws.

In 1829 en 1830 werd door lithomaker en tekenaar J.F. Michel Mourot (1803-1847) een aantal katernen uitgebracht met in totaal 75 litho's van gebouwen tussen Utrecht en de Grebbeberg. Eentwintig afbeeldingen betreffen gebouwen in Zeist. Geïnteresseerden konden een abonnement op de hele serie nemen. Rond 1869 werd een

dergelijke uitgave uitgebracht met 87 litho's van P.J. Lutgers, waarvan 23 'Zeisterse'.

In het kader van de inbedding van de prentenverzameling van het ZHG binnen het Gemeentearchief Zeist (GAZ) werden de Mourot-collecties van beide instellingen vergeleken. Hierbij viel het Trudy

Servaas, medewerkster van het Gemeentearchief, op dat de ZHG-litho van Veelzigt verschilde van een slechte fotokopie uit de GAZ-collectie. Gelukkig stond de eigenaar van het origineel vermeld en kon enkele dagen later het origineel bekeken worden. Een uur later was het ZHG de nieuwe eigenaar. De betreffende litho was al eens gepubliceerd in een

boekje over de huisvesting van de Zeister politie² maar zover bekend had niemand opgemerkt dat hij afweek van de versie die algemeen bekend is en waarvan er ook in de Zeister archieven een achttal te vinden is. De maker van de originele tekening was Willem Pieter Hoevenaar (1808-1863), zijn naam staat onder beide versies. In beide gevallen was Mourot de lithograaf en I.P. Houtman de drukker. Bij het Hoevenaar Art Museum was het bestaan van de originele prent niet bekend.

Van twee buitenplaatsen was bekend dat er in verschillende oplagen van de Mourot-uitgave twee compleet verschillende afbeeldingen waren gebruikt. Het betrof Het Hooge Land in Utrecht en Sandwyk in De Bilt.

Bij de nu 'ontdekte' prent is het duidelijk dat het grotendeels dezelfde afbeelding is. Echter op een gedeelte van de oorspronkelijke lithosteen is de afbeelding weggeschuurd en op die plek is een andere afbeelding aangebracht. Een snel rijdende koets i.p.v. enkele lopende en staande figuren. Ook is het hek gedeeltelijk veranderd en zijn karresporen weg-gewerkt.

Waarom de litho gewijzigd werd, is niet bekend. Was het de kunstenaar, de uitgever of misschien was het de bewoonster van Veelzigt, de weduwe Anna Cornelia van Ghesel-Boudaen die bezwaren tegen de oorspronkelijke afbeelding had? Deze weduwe

had het huis in 1815 gekocht als zomerverblijf. Zij overleed in 1831 waarna het huis in het bezit kwam van haar dochter die er tot haar dood in 1872 bleef wonen.

Opmerking. Het huis Veelzigt is in 1939 afgebroken om plaats te maken voor het politiebureau aan de Utrechtseweg. Het huis heeft de Zeister geschiedenisboekjes gehaald omdat in juli 1672 Lodewijk XIV, de Zonnekoning, er tien dagen heeft gelogeerd. Het huis was toen eigendom van de weduwe van de schout, Claesje La Haey-van Damast.

Noten

1. JanHein Heimel, *De 44 Zeister litho's in de uitgaven van Mourot en Lutgers uit de collectie van het Zeister Historisch Genootschap*, (Zeist 2012). Te koop bij het ZHG.
2. D. van Ballegooijen e.a., *Saterskop of heilige Hermandad? De geschiedenis van de huisvesting van de Zeister politie*, (Zeist 1993).

VEELZIGT.

Van het bestuur

In dit tweede nummer van Seijst in 2017 treft u weer een keur van artikelen aan. Een vervolg over de orgelpijpenmakers, een rectificatie op een misplaatst gebruik van een adellijke titel, over een wijk van Zeist, een korte beschrijving van een Zeister schrijver, natuurlijk iets uit de rijke collectie van het ZHG, kortom stukjes geschiedenis van Zeist en haar inwoners.

Het is juist deze variatie van onderwerpen waarover wij veel vriendelijke woorden van u ontvangen en daar zijn we natuurlijk erg blij mee. Immers hoe meer facetten van de geschiedenis verteld worden hoe meer deze gaat leven.

Nog maar kort geleden kreeg u de **speciale uitgave van Seijst** in de bus. Ik hoop dat u zich met ons heeft verwonderd over hoe Zeist zich heeft ontwikkeld, maar ook hoe herkenbaar vele aspecten nog zijn. Wij hebben U ook uitgedaagd om een dergelijk verhaal over Zeist anno 2017 te schrijven en zijn ontzettend benieuwd naar uw reacties, beter nog naar uw beschreven wandeling door Zeist. Het winnende artikel zal in Seijst gepubliceerd worden. De winnaar, maar ook de nummers twee en drie ontvangen een VVV-bon.

Een tweede actie in het kader van

ons lustrumjaar is het **Fotoboek Zeist 2017**. Met dit boek hopen we een getrouw beeld te geven over Zeist in 2017. Dat houdt in foto's van heel de gemeente Zeist verspreid over de maanden van 2017 en verschillende onderwerpen, zodat een breed beeld van het leven: werken, natuur, straten, gebouwen, religie, onderwijs, sport, transport, recreëren en evenementen verkregen wordt. Het loopt nog niet storm met de hoeveelheid foto's en ik doe daarom een beroep op u allen, neem uw fototoestel of telefoon ter hand, kijk om u heen wanneer u in Zeist loopt en leg het vast en stuur het naar ons op. Dat kan via www.info@ZHG.nl, of door direct uploaden via de website van het ZHG in de dropbox (via de link op <http://www.zhg.nl/52-fotoboek-zeist-2017>).

E-mail adressen

Wij hebben op dit moment geen financiële zorgen maar moeten wel op onze kosten blijven letten. Daarom het dringende verzoek u ons uw e-mailadres door te geven (wanneer u dit nog niet hebt gedaan natuurlijk), dan kunnen wij u de Nieuwsbrief per e-mail sturen. Dat scheelt per donateur gauw € 1,50 per jaar. Seijst blijft u natuurlijk gewoon per post ontvangen.

Ten slotte

We zijn iedere dinsdagmorgen (10-

12 uur) en een zevental zaterdagmorgens (12-14 uur) in het HIP in het gemeentehuis aanwezig om u te woord te staan, om uw vragen en opmerkingen te beantwoorden.

U kunt uw vragen, opmerkingen of bijdragen voor Seijst ook via de e-mail stellen of inleveren: info@ZHG.nl of telefonisch 030-6956311.

Namens het bestuur,

Flora de Vrijer, voorzitter

Flyer van de Fotoboek Zeist 2017-actie.

Seijst
2017
II-55

Nieuwe donateurs

De heer W.F. Brouwer	ZEIST
De heer F. Wentzel	ZEIST
De heer L.J. van den Heuvel.	ZEIST
De heer D.E.A. Faber	ZEIST
Mevrouw N.P. van der Mheen.	HUIS TER HEIDE
De heer A.F.G. Hendriksen	HUIS TER HEIDE
Mevrouw C. Bos-Klok.	ZEIST
De heer J. Steenbeek	HUIS TER HEIDE
De heer H. Martens.	ZEIST
De heer J.M. Paap	ZEIST
De heer J.C.M. de Bree	ODIJK
De heer J.W. Aggelen	BUNNIK
Mevrouw A.H. Kraaimaat	ZEIST
De heer G.F. Walgemoed	ZEIST
De heer H. Geitenbeek	ZEIST
De heer B.G. Breunesse.	WIJK BIJ DUURSTEDE
De heer T. Schipper	BILTHOVEN
De heer A.E. Dorresteyn	UTRECHT
De heer P. Cinjee	ZEIST

